

FITXA TÈCNICA

Males fembres pecadores?

Genealogia de la cultura del càstig i les presons de dones a Barcelona

Sol Abejón Olivera

Pròleg

És un plaer i un repte escriure unes paraules que acompanyin aquest llibre. És un plaer, sempre és un plaer, llegir i prologar una obra escrita per una alumna. Amb la Sole vàrem compartir, ja fa uns quants anys, una assignatura, la participació en els projectes de l'equip de recerca i unes jornades sobre "Respostes i estratègies de les dones enfront les violències en el passat històric". Ella va presentar-hi una molt bona recerca sobre "Les Egipcíaques". Una recerca feta amb rigor i entusiasme. Sempre ha continuat interessada pel tema. I ara és un veritable goig comprovar que ha seguit aprofundint en la investigació i que ha anat més enllà de la petita institució barcelonina on eren recloses sobretot dones adúlteres, per acabar elaborant aquest suggestiu treball de recerca i reflexió sobre la reclusió femenina.

Deia que escriure aquestes paraules representa també per mi un veritable repte. Com veureu els i les qui anireu avançant en la lectura del llibre, és una obra complexa, basada en fonts històriques sobre un tema força inèdit, la reclusió de les dones, fent-ne una lectura des d'una òptica feminista. La historia de les presons està per fer i no és fàcil trobar-ne rastre en la documentació, però l'autora ha seguit les petjades de les recluses, tancades en diferents tipus d'institucions, al llarg dels segles. Un dels mèrits de l'obra és precisament aquest seguiment de les dones preses, per la seva condició de dona i per delictes sexuats, des dels darrers segles medievals fins al segle XIX, partint de les diverses institucions barcelonines i arribant a les continuïtats a les colònies americanes. Això no és fàcil, com sabem les que hem mirat la documentació de l'època que en diem moderna, de difícil lectura, i l'important volum de dades dispersa que hem de consultar per trobar poques referències sobre el tema.

Ens trobem davant d'un treball científic de recerca documental, però és també un espai de reflexió ideològica sobre la reclusió des del feminisme. És una mirada lliure i profunda feta per una historiadora, expressada en un text volgudament bilingüe1. Us convido a començar per llegir l'índex

1 Aquest llibre va ser escrit alguns capítols en català i d'altres en castellà, però per motius editorials es va traduir tot al català.

i pensar en què ens trobarem darrera de cada apartat, és un interessant exercici: *Mirada sexuada que devora al Dios-padre de la historiografia. La abuela, la madre y la hija. Notas sobre política sexual. El largo y pesado viaje del pecado. La vasta telaraña de la cultura del castigo...* En aquesta primera part l'autora ens mostra que ha pensat i ha llegit sobre el tema abans d'abordar la recerca. A la segona part presenta les institucions barcelonines de reclusió de dones: *En el temps del rellotge, en el temps del mercader. Nous temps per la Barcelona medieval. En Aquesta ciutat de merda! La construcció de la Casa de les Egipcíaques. Recollir i tancar...*

Parla de la reclusió com a càstig, la reclusió com a penitència, la reclusió com a salvaguarda. Cal tancar a les dones "pecadores", sinònim de delinqüents, apartar-les de l'entorn perquè no el contaminin. Aquesta és la finalitat que tenen totes les institucions que empresonen les dones, a la vegada que, segurament sense voler-ho, es reconeix el valor que te la llibertat femenina, precisament privant-les de llibertat. Però aquesta reclusió també serveixen per preservar l'honor dels homes de la família, ja que és la dona qui salvaguarda l'honor del marit, del pare, del germà, dels parets i fins i tot dels amics, dels veïns, i allargant-se més enllà elles, les "dones honestes", salvaguarden l'honor de la ciutat. Per això una ciutat com Barcelona tenia cura de les institucions pròpies per recloure les dones que escapaven del model proposat, per tal de salvar l'honor de l'entorn i, de passada, sovint, salvaguarden les dones de les violències del marit o de l'entorn familiar.

La presó comuna, les Magdalenes, les Egipcíaques, les Repenedides, després la Galera... des del segle XIV fins al segle XIX l'autora fa un passeig per la cultura del càstig i de la repressió. Conclou que per les dones que escapen de la moral dominant és la reclusió la forma de pena que s'imposa. De tota manera cal insistir en que la reclusió com a càstig, correcció o penitència per les dones, començava a casa. La dona quedava a mercè de la correcció imposada pel marit, que podia ser un càstig físic per desobediència o negligència, o de reclusió en una petita cambra a la llar conjugal en cas d'adulteri. Tancades a casa o tancades a la presó o a la casa de les Egipcíaques, al fi i al cap recloses i apartades de l'entorn.

Les presons de dones, la Galera són espais de càstig en els que es puneix per mitja de la reclusió. La mentalitat medieval no entenia la reclusió com a pena; el càstig havia de ser públic, per tan exemplar, en principi la presó només havia de ser preventiva Assotar a la via pública havia de servir d'avís i escarment per les dones que ho veien. Però ja als darrers segles medievals trobem que la privació de llibertat pot esdevenir un càstig, la finalitat llavors no és exemplar, és un càstig invisible per la resta de la població, les dones penades queden tancades rere els murs. La finalitat es correccional, la reclusió esdevé, com diu l'autora, una extensió del càstig que en nom del pare de família, del marit, es produïa dins dels murs de la llar.

Aquesta reclusió és també penitencial, seguint postulats cristians. La reclusió s'entenia també com una forma de penitència, trobem en temps medievals institucions més o menys religioses on es reclouen dones "pecadores", per tal de purgar els seus pecats. Poc es diferencien aquest pseudo-convents per repenedides de la presó comuna. Si be a la presó en principi les dones hi anaven a raure per delictes diguem-ne "comuns", sabem que també hi havia adúlteres, prostitutes, alcavotes, és a dir dones acusades de delictes que tenien a veure amb la sexualitat. La gran diferència estaria en que la presó depenia de la cort reial, o del seu representant el Veguer, però les altres institucions que tancaven les dones per delictes sexuats tenien un caire religiós i depenien del Consell de Cent de la Ciutat, per la qual cosa és entre la documentació municipal on la Sole Abejón ha trobat la major part de la documentació que ha utilitzat molt hàbilment per escriure aquest llibre.

També hauríem de dir que a la presó comuna els carcellers eren homes, no hi havia personal femení, en canvi les cases de Repenedides, Egipcíaques o similars estaven en el moment fundacional al càrrec d'una dona. El detall de l'evolució del personal que te cura de les "dones errades" és prou interessant, les Egipcíaques primer estan sota el control d'una dona, "la mare", després d'un matrimoni i al segle XVII hi ha un carceller, altra vegada les dones queden sota el control d'un home.

L'autora d'aquest llibre reflexiona i ens fa reflexionar sobre les dones que van ser preses per delictes morals, sexuats i sexuals, des d'una òptica feminista. Defineix perfectament la casa de les Egipcíaques, i les altres institucions d'origen medieval que sovint s'han definit com a convents, i demostra que són presons per dones, on es castiga amb la privació de llibertat les dones que exercien la seva llibertat anant contra les normes establertes per l'ordre patriarcal. La por a la llibertat i a la diferència sexuada en femení provoca violència organitzada des del poder patriarcal i d'aquesta por neixen les institucions penitenciàries especifiques per dones empresonades per delictes sexuats.

Us convido a llegir atentament aquest llibre. Estem en un context en que pensar en la llibertat femenina i en les violències que han patit i patim les dones, malauradament, és un tema de gran actualitat. Gràcies Sole pel teu text.

Teresa Vinyoles Vidal

Professora titular d'Història Medieval a la Universitat de Barcelona, escriptora, cofundadora i antiga membre del Centre de Recerca de Dones Duoda (1982) de la Universitat de Barcelona.

EDITORIAL
DESCONTROL

www.descontrol.cat
editorial@descontrol.cat
tel. 93 422 37 87

